IX. SENAMIESČIAI

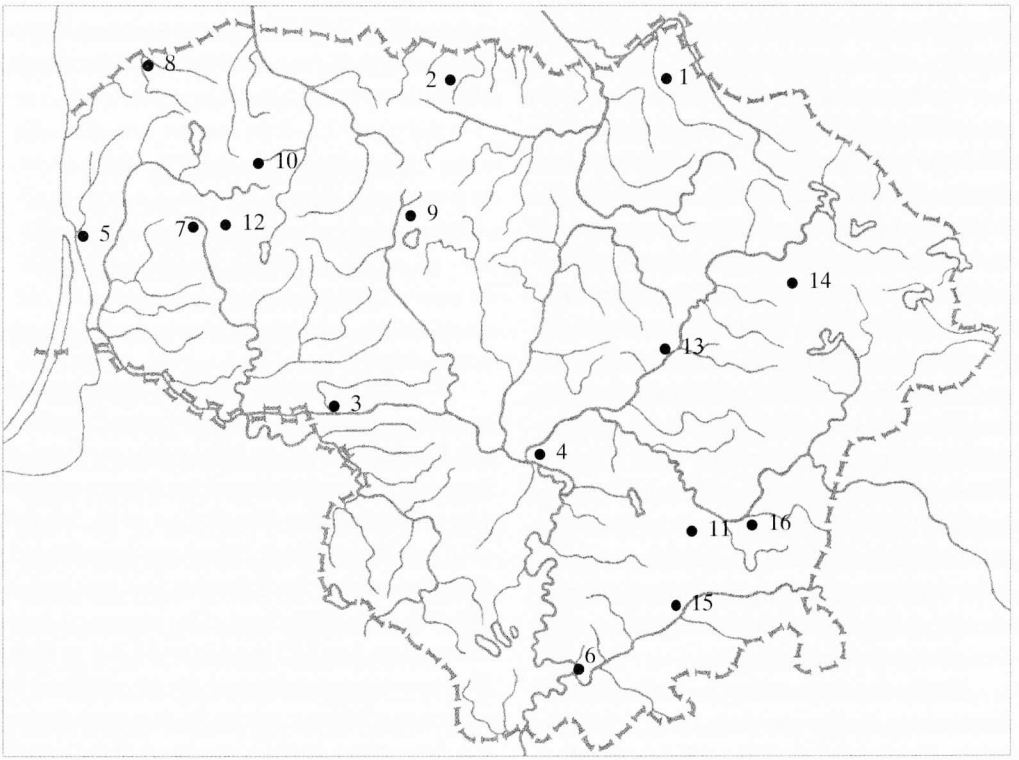

82 pav. Senamiesčiai:
Fig. 82. Old towns:

1 – Biržai, 2 – Joniškis, 3 – Jurbarkas, 4 – Kaunas, 5 – Klaipėda, 6 – Merkinė, 7 – Rietavas, 8 – Skuodas, 9 – Šiauliai, 10 – Telšiai, 11 – Trakai, 12 – Tverai, 13 – Ukmergė, 14 – Utena, 15 – Valkininkai, 16 – Vilnius (ir VIII).

BIRŽAI

ŽVALGOMIEJI TYRIMAI BIRŽŲ SENAMIESTYJE

Audrius DUDERIS

2005 m. Biržų senamiestyje 6 vietose vykdyti archeologiniai tyrimai. Trijose iš jų rastas senamiesčio kultūrinis sluoksnis.

Vytauto–Radvilos gatvės. Gegužės mėnesį tiesiant vandentiekio trasą Vytauto–Radvilos gatvėse (katalikų klebonijos teritorija) buvo ištirtas 73 m² plotas. Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu rastas XX a. pradžios akmenų grindinys ir šaligatvio fragmentas iš tašytų akmenų. Vytauto gatvės R pusėje, trasos 4–5 metre 50 cm gylyje rastas grindinio fragmentas. Tai gali būti senosios gatvės grindinio fragmentas, datuojamas XIX a. pabaiga – XX a. pradžia. Vytauto gatvėje kultūrinio sluoksnio storis siekia 1,4 m.

Klebonijos teritorijos R pusėje rastas storas griuvenų sluoksnis. Jame buvo puodyninių bei plokščiųjų koklių šukių, čerpių ir plytų duženų: plokščiojo Kristupo Radvilos herbinio koklio fragmentas, karnizinių glazūruotų koklių augaliniu ornamentu fragmentai. Šiame sluoksnyje aptikti radiniai datuojami XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia. Kadangi trasoje pastato pamatų nerasta, galima prielaida, kad tai atvežtinis supiltinis sluoksnis. Nors T. Makovskio graviūroje šioje vietoje pavaizduoti pastatai. XVII a. viduryje statant Biržų antrąją tvirtovę ši teritorija neužstatyta. Vandentiekio trasos pabaigoje kasant šulinius 1,3 m gylyje rasti pavieniai žmonių kaulai. Remiantis istoriniais duomenimis, tai XVIII a. pradžios palaidojimų liekanos. Ši teritorija priklausė katalikų bažnyčiai, čia buvo kapinės.

Liepos mėnesį buvo tiesiama vidutinio slėgio dujotiekio trasa į klebonijos teritoriją Vytauto g. 2, į bažnyčią J. Radvilos g. 5 bei globos namus J. Radvilos g. 2. Buvo ištirtas 100 m² plotas. Trasa buvo apie 280 m ilgio, 50 cm pločio, 90 cm gylio. Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu J. Radvilos gatvėje ties senelių prieglauda (J. Radvilos g. 2) kastoje trasoje rastas 3 m ilgio grindinys iš 25x15x10 cm dydžio lauko akmenų, klotas ant smėlio sluoksnio.

Atkarpoje nuo J. Radvilos gatvės iki bažnyčios šventoriaus kultūrinio sluoksnio nerasta. Atkarpoje, kastoje nuo Vytauto gatvės link klebonijos pastato (Vytauto g. 2), buvo rasta pavienių kaulų. Sustabdžius mechanizuotus darbus buvo iškasti du šurfai (bendro 11 m² pločio) būsimos dujotiekio trasos vietoje. Šurfe 1, 1,2 m gylyje rasti du kapai. Kape 1 juosmens srityje buvo rasta kaukolė, patekusi laidojimo metu suardžius kitą kapą. Nesuardyto mirusiojo palaikai su sudėtomis ant juosmens rankomis buvo 1,58 m ilgio. Antrasis kapas rastas 1 m į R nuo pirmojo. Prie mirusiųjų įkapių nerasta. Mirusieji laidoti karstuose, rasta geležinių kaltinių vinių apvalia galvute.

J. Janonio aikštė. Gegužės mėnesį žvalgomieji archeologiniai tyrimai vykdyti J. Janonio aikštėje, Rinkos, B. Dauguviečio gatvių kvartale. Apie 960 m² sklype buvo pradėtas statyti sveikatingumo centras. Užstatymo plotas – 920 m². Pamatai pastatui turėjo būti gręžiami. Vykdant žemės darbus buvo numatyta dirbti su archeologu. Tačiau archeologas į objektą buvo iškviestas, kai sklype jau buvo pradėtos stumdyti žemės, buvo nustumdytas apie 80 cm storio žemės sluoksnis PV kampe

ir Š pusėje palei Rinkos gatvę. Šiose vietose, apžiūrėjus nustumdytą žemę, nesimatė jokių archeologinių radinių, tačiau buvo gana daug smulkių akmenų nuo grindinio. Išlikusiuose nenustumdytuose fragmentuose matėsi, kad žemė judinta. 1991 m. šioje vietoje vykdyti archeologiniai tyrimai (vadovas A. Baublys). Tada buvo rasti 3 pastatų pamatai, statyti XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje.

Sklypo PR pusėje nustumdytoje žemėje rastos XIX–XX a. buitinės keramikos šukės, žalios spalvos stiklinių butelių šukės. Nufotografuoti nenustumdytų žemių fragmentų sluoksniai. Įžemis (molis) prasideda 80 cm gylyje. Gana nestoras sluoksnis tik patvirtina, kad šioje vietoje XVII a. buvo ūkinė dalis – daržai. Pastatų pamatų nerasta.

Žemaitės gatvė 24. Balandžio mėnesį prie Žemaitės g. 24 gyvenamo namo buvo kasami 50 cm pločio, 1,3 m gylio, 20 m ilgio pamatai priestatui. Paviršiuje rastas užpiltinis 40 cm storio sluoksnis su XX a. pradžios griuvenomis. 50 cm gylyje prasideda pilkos žemės sluoksnis su smulkiomis griuvenėlėmis. Jame rastos pavienės buitinės keramikos šukės, datuojamos XVII a. II puse – XVIII a. 80 cm gylyje prasideda tamsi žemė su durpėmis ir dumblo priemaišomis. 1,1 m gylyje pasiektas įžemis (molis).

Trijose vietose archeologiniai tyrimai buvo be rezultatų. Lapkričio mėnesį pradėti archeologiniai tyrimai Vytauto, Vilniaus ir J. Janonio gatvių kvartale (buvusio „Širvėnos“ kino teatro vietoje, **Vytauto g. 25**). Bendras sklypo plotas – 4435 m^2, numatoma užstatyti 1698 m^2 plotą. Užstatomame plote tarybiniais metais buvo pastatyti du vandentiekio bokštai ir kino teatras „Širvėna“. Juos nugriovus ir išvalius sklypą, buvo suprojektuota IKI parduotuvė. Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu ištirtas apie 250 m^2 plotas. Atlikus istorinius tyrimus planuojamoje užstatyti teritorijoje paaiškėjo, kad dalis šios teritorijos XVII a. pradžioje (T. Makovskio Biržų pilies ir miesto graviūra) buvo šalia miesto gynybinės sienos. 1939 m. Biržų miesto činšo ir nuosavybės teisėmis valdomų sklypų plane šioje teritorijoje stovėję aštuoni mediniai pastatai, priklausę privatiems asmenims (Posvoleckiui, Puzinienei, Klybui). Per Antrąjį pasaulinį karą dauguma medinių pastatų sudegė. Vykdant žvalgomuosius archeologinius tyrimus visoje teritorijos Š dalyje, po užpiltiniu žemių sluoksniu aptikta daug degėsių. Kad teritorijoje buvęs užstatymas, patvirtina ir retkarčiais randamos statybinės griuvenos (buvo randamos pavienės čerpių detalės). Buvusių pastatų pamatų teritorijoje nebuvo rasta. XVI–XVIII a. kultūrinio sluoksnio nerasta. Rastos pavienės buitinės keramikos bei stiklo šukės, datuojamos XIX a. pabaiga – XX a. pradžia. Tarybiniais metais šioje teritorijoje neatlikus archeologinių tyrimų buvo vykdomi dideli statybos darbai ir statant kino teatrą „Širvėna“, ir vandentiekio bokštus, visas ankstesnis kultūrinis sluoksnis buvo sunaikintas.

Rugpjūčio mėnesį buvo tiesiami elektros įvadai į gyvenamą namą **Pilies g. 1.** Trasa buvo 52 m ilgio, 30 cm pločio, 70 cm gylio. Žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų metu kultūrinio sluoksnio ir radinių neaptikta. Fiksuoti sluoksniai: 30 cm storio supiltinė žemė paviršiuje, apie 20 cm storio pilka supiltinė žemė giliau. 50 cm gylyje aptiktas 20 cm storio molio sluoksnis, supiltas ant pirminio paviršiaus – pilkos žemės sluoksnio. Spalio mėnesį buvo pradėti darbai tiesiant dujotiekio trasą į komercinės paskirties pastatą **Vytauto g. 26**. Trasos pajungimas numatytas ties daugiabučiu namu 24 Vytauto gatvėje. Trasa buvo 35 m ilgio, 70 cm gylio, 50 cm pločio. Visoje

dujotiekio trasoje įžemis nepasiektas. Kultūrinio sluoksnio, išskyrus tarybinių laikų statybines atliekas, nerasta.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE OLD TOWN OF BIRŽAI

In 2005 at the old town of Biržai 6 locations were investigated. In 3 of them the old town cultural layer was discovered. In the Vytauto and Radvilos Str. an area of 84 m^2 was investigated in total; shards of vessel-shaped and flat stove-tiles dating to the late 16th – 17th century, fragments of roof-tiles and bricks, as well as two burials of the 18th century were discovered. In the J. Janonio Sq. in a 920 m^2 large construction area a layer of the 17th century gardens was established. In the Žemaitės Str. 24 an area of 10 m^2 was investigated, and pottery of the second half of the 17th – 18th century was found.

TYRINĖJIMAI BIRŽŲ SENAMIESTYJE

Roma SONGAILAITĖ

2005 m. BKMS keturiose Biržų vietose vykdė archeologinius tyrinėjimus, kurių rezultatai pateikiami pagal tyrinėtas vietas.

J. Radvilos g. 2 (katalikų klebonijos teritorija). Liepos mėnesio pabaigoje Biržų Šv. Jono Krikštytojo parapija klojo vandentiekį nuo Šv. Pauliečio globos namų (J. Radvilos g. 2) šulinėlio iki klebonijos pastato (Vytauto g. 2). Trasa kasta klebonijos teritorijos sodo V puse. Buvo iškasti trys 2x2 m dydžio šurfai ir atidengtas 1 plotas (11,5 m^2). Trys 0,5 m pločio ir 1,1–1,2 m gylio atkarpos (16; 22,3 ir 33 m) tarp šurfų kastos rankomis. Bendras tirtas plotas – apie 94 m^2.

Žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų metu plote 1 rasti du kapai, pamatų fragmentai ir rąstų liekanos. *Kapas 1* rastas kv. 2AB 90 cm gylyje. Kapo duobė buvo 1,2 m ilgio P–Š kryptimi ir 50 cm pločio. Galva orientuota į P pusę. Palaidojimas sunykęs – rasti pavieniai kaukolės, rankų kaulai. Įkapių nerasta. Pagal kapo duobės dydį sprendžiama, kad tai vaiko kapas. *Kapas 2* rastas kv. 3A–C 1,5 m gylyje. Kapo duobė – 1,7–1,8 m ilgio P–Š kryptimi, 65 cm pločio. Išlikusi mirusiojo kaukolė, kojų ir rankų bei pirštų kaulai, stuburo slanksteliai ir šonkauliai sunykę. Galva orientuota P kryptimi. Prie mirusiojo įkapių nerasta. Mirusiųjų kaulai palaidoti kartu su visais likusiais kaulais, kurie buvo rasti dar gegužės mėnesį vykdant šioje teritorijoje kitą projektą. Palaidojimo vietą prie pastatyto klebonijos sode kryžiaus išrinko klebonas D. Tubys.

Rasti pamatai buvo 1,8 m ilgio V–R kryptimi, 60 cm pločio, storis per 2 akmenų eiles – 30 cm. Pamatai kloti iš 40x30x20 cm dydžio lauko akmenų, rišti moliu. Tarp pamatų rasti 25x25 cm storio tašytų rąstų fragmentai. Išlikę 40–60 cm ilgio rąstai.

Iki 2005 m. gegužės mėnesio šioje teritorijoje archeologiniai tyrinėjimai nevykdyti. Remiantis istoriniais duomenimis, ši miesto vieta nuo XVI a. pabaigos iki XVII a. vidurio buvo užstatyta. Statant Biržų antrąją tvirtovę 1662 m. T. Spinovskio miesto projektiniame plane numatyta šią vietą palikti neužstatytą kaip tvirtovės prieigas. Per Šiaurės karą (1704 m.) Biržams sudegus, 1744 m. invento-